

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2009

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΑΡΙΚΑ

[ΘΥΜΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΕΜΑΤΑ]

Δυὸ τρανοὶ πρόδρομοι τοῦ Μεγάλου Λυτρωμοῦ τοῦ Εἰκοσιένα καὶ τῆς Γλωσσικῆς Ἐπανάστασης, τοῦ Δημοτικισμοῦ καὶ τοῦ Ψυχαρισμοῦ, ζήσανε στὴν Τριπολιτσά, δταν αὐτὴ τουρκοκρατούμενη βαρειά, ἦτανε πρωτεύουσα τοῦ Μοριά. Οἱ δυὸ πρόδρομοι καὶ πατέρες εἶναι ὁ Γιάννης Βηλαράς καὶ ὁ Γεώργιος Μιχ. Καλαράς, καὶ οἱ δυὸ τους γιατροί, σπουδασμένοι στὴ Φραγγιά. Καὶ οἱ δυὸ τους φωτισμένοι «στὴν ὑπόθεση τῆς γλώσσας μας». Σωθήκανε καὶ γράμματα γραμμένα μεταξύ τους. Ὁ Γιάννης Βηλαράς γεννήθηκε στὸ Τσιρίγο στὰ 1771 καὶ μεγάλωσε στὰ Γιάννενα ὄντας Γιστρὸς τοῦ Βελῆ-Πασιᾶ, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀλῆ-Πασιᾶ τῶν Γιαννίνων γύρισε σὲ πολλὰς χώρες τῆς Βαλκανικῆς¹. Ὁ Γεώργιος Μιχου Καλαράς κρατοῦσε ἀπὸ μιὰ παλαιῆ κληρονομία τοῦ Μοριά, ἀπὸ τὸ κεφαλοχώρι Ἀγινόρι τῆς Κόρθος, «ὅπου ἐγένετο ἡ περίφημος μάχη τοῦ Δράμαλη. Ἡ οἰκογένεια τῶν Καλαράδων — γράφει ὁ Φώτης Χρυσανθόπουλος ἢ Φωτάκος² — ἐσύγκειτο ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ἡσαΐαν, διδάσκαλον Ἄργους, τὸν Παπαχρήστον, τὸν εἰρημένον Γεώργιον καὶ τὸν Νικόλαον ἰατρούς. Ὁ τελευταῖος οὗτος μετέβη καὶ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Οὗτοι ὅλοι πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπηρέτησαν πολυειδῶς τὴν πατρίδα, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, κατηχοῦντες

καὶ διδάσκοντες τὰ τῆς [Φιλικῆς] Ἐταιρείας. Μετὰ δὲ τὴν Ἐπανάστασιν ὑπηρέτησαν πολιτικῶς. Ὁ δὲ Γεώργιος ὑπῆρξε πληρεξούσιος τῶν Ἐθνοσυνελεύσεων καὶ βουλευτῆς».

Γιὰ τὶς σπουδὲς του στὴν Ἰταλία ἀπὸς τοῦ ὁ Γεώργιος Καλαράς μᾶς μολογᾷ σὲ μιὰ γραφὴ του, ποὺ τὴν ἔστειλε ἀπὸ τὴν Κόρθο, τὴν πρωταπριλιά τοῦ 1815, πρὸς τὸν ἀγαπητὸ του Γιάννη Βηλαρά, ποὺ τότες ἔμνησκε στὴ Λάρσα, κοντὰ στὸ Βελῆ-Πασιᾶ³. Ἐπειτα γιὰ τὶς σπουδὲς τοῦ Γεώργιου Μ. Καλαρά στὴν Ἰταλία βρίσκουμε μιὰ εἴδηση στὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Τριπολιτη Νικ. Σπηλιάδη: «[Ὁ Γ. Μ. Καλαράς] μεταβὰς εἰς τὰς Πείσας τῆς Τοσκάνης [ἤδη 1804] ἐτελείωσε τὰ μαθήματά του, ἐδιδάχθη καὶ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα [Φεβρ. 1815]⁴».

Ὁ Ἀλῆ-Πασιᾶς τῶν Γιαννίνων, μὲ τερτίπια καὶ πονηριές, κατάφερε νὰ διορισθῇ ὁ γιός του, ὁ Βελῆς, μουχαφούζης τῶν Κάστρων τοῦ Μοριά. Βραδύτερα ὁ Βελῆς ἔγινε καὶ βαλῆς ὄλου τοῦ Μοριά. Ὁ Βελῆς σὲ πολλὰ δὲν ἔμοιαζε τοῦ πατέρα του. Ἦτανε ἀγαθὸς καὶ φιλέλληνας. Στὸ Μοριά ὁ Βελῆς ἤρθε μουχαφούζης στὶς ἀρχὲς τοῦ 1807, καὶ βαλῆς τὴν Ἀνοιξὴ τοῦ ἴδιου χρόνου. Κ' ἔφυγε ἀπὸ τὸ Μοριά τὸν Αὐγούστο τοῦ 1812. Σ' αὐτὲς τὶς χρονιὰς οὐτε ὁ Βελῆ-Πασιᾶς οὐτε ὁ Γιάννης Βηλαράς ἦσανε πάντοτε στὴν Τριπολιτσά⁵.

Ὁ Γιάννης Βηλαράς μὲ τὴ σατυρικὴ του διάθεση καὶ τὴ λυρική του τέχνη ἔγραψε δυὸ τραγούδια ἀφιερωμένα στὴν Τριπολιτσά.

Εἶναι «ῶδὲς εἰς τὴν Τριπολιτσαῖν» ἔπαινος τῆς Πόλης⁶.

Καὶ εἶναι παλινῶδία ὁμοιοκατάληκτη (ψόγος τῆς Πόλης)⁷.

1. Βλ. «Ἄπαντα Ἰωάννου Βηλαρά ἐπιμελεῖα Γεωργίου Ἀχιλ. Βαβαρέτου. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε. Ἀθήναι [1935]. Σελ. 252-258: Γράμμα Γιάννη Βηλαρά ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλλίδα 1812 τὶς 11 Μαγιοῦ» — 258-266 «1812 τὶς 16 τ' Ἀλωναριῦ. Τριπολιτσά Ἰωάννης Βηλαράς πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλλίδα: Τριπολιτσά τὶς 3 Μαγιοῦ 1812». — Σελ. 271-177: «Πρὸς τὸν γιατροφιλόσοφον κύριον Γεώργιον Καλαρά ἀπὸ Λάρσα τὶς 10 Μαρτιοῦ 1815 εἰς Κόρθο». — Σελ. 271-276: Ἀπάντησις Γ. Καλαρά πρὸς Βηλαρά: «Ὁ φίλος σου καὶ κατὰ γνώμην ἀδελφός ὁ Καλαράς 1815 Ἀπριλίου 1 ἀπὸ Κόρινθο». — Σελ. 282-283 «Γραφὴ τοῦ ἴδιου [Βηλαρά] πρὸς συνεπιστήμονά του Κορθινόν. 1815 τῆς 15 Αὐγούστου ἀπὸ Λάρσα...», καὶ παρακάτω.

2. «Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν καὶ τῶν ἔξωθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐλθόντων κληρικῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν ἀγωνισαμένων τὸν Ἀγῶνα τῆς Ἐπανάστασεως συγγραφεῖς μὲν ὑπὸ Φωτίου Χρυσανθόπουλου ἢ Φωτάκου πρώτου ὑπασπιστοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ἐκδοθέντες δὲ ὑπὸ Σταύρου Ἀνδροπούλου... Ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 58.

1. Βλ. τὴν πλαϊνὴ ὑποσημείωσι 1.

2. Τόμ. Β' Ἀθήνα 1852, σελ. 162, ὑποσημείωσι.

3. Βλ. Μιχ. Σακελλαρίου, Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν Τουρκοκρατίαν 1715-1821. Ἀθήνα 1839, σελ. 245-251.

4. Ἄπαντα Βηλαρά, ἐκδ. Βαβαρέτου, σελ. 118-119.

5. Ἄπαντα Βηλαρά στὸ ἴδιο μέρος.

«ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΝ»

Στίς λοιπές Μωρέα χῶρες πυραμίδα Φαραῶ,
 Τρισωραία Τριπολίτσα, χάρες ἔχεις χίλιες δυό.
 Στὸ ραχουλωτὸ σου κάμπο λείπει, τ' ἄγριο τὸ κλαρί
 Καὶ ἡ Δήμητρα πλουσία, καὶ ἡ Χλόη δροσερὴ
 Κυκλικὰ στεφανωμένη ἕνα γύρο μὲ βουνά,
 σχῆμα φέρεις μιᾶς κορώνας, ἄλλης ὁμοίας πουθενά.
 Ὅλη περιτειχισμένη στοὺς κακοὺς προφυλακῆ,
 Ἄριθμῶν πλανήτων ἔχεις, θύρες τόσες ὄω καὶ κεῖ,
 Τοῦ καλοκαιριοῦ τίς κάψες συγκερνάει συχνὴ βροχὴ
 Δρυτεροὶ οἱ ζέφυροὶ σου, αὔρες δίχως ταραχὴ!
 Ἡ ὕγεια κι' εὐρωστία, δῶρο φύσεως χρονικὸ
 Γιά τὴ θέση, γιά τὸ κλίμα καὶ γιά ἀγέρα παστρικό.
 Τὸ νερὸ σου αὐτὸ τῆς Μάννας πλήθη σ' ὄλο τὸν καιρὸ
 Ἄλλη Μάνα πλημμυρίζει κι' ἀναβράει καθαρὸ
 Τῆς χερσονησός σου ὄλης, ἀποθήκη καὶ σκεπή.
 Προϊόντα κάθε μέρους ἔχεις δίχως διακοπή.
 Θησαυρὸν ἀξιάζει ὄλον κάθε σου μία σπιθαμῆ,
 Βρῦσις ἀστιφτὴ σὲ ὄλα, σὲ κρασί καὶ σὲ ψωμί.
 Εὐπρεπίζει σου τὰ μέσα τῆς ἀπλότης ὁ ρυθμὸς
 Περιττὸς τῆς πολυτέλειας ὁ πολλαπλασιασμός,
 Ἐχεις, ξένε, νὰ θαυμάζης καὶ στὰ ἔξω ὄπ' εὐγῆς,
 Κάθε γένους προκομμένων περιέργειας εἶναι γῆς.
 Πλὴν στὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων, στὴν εὐγένεια καὶ τιμῆ,
 Στὴν πολλὴ φιλοξενία ἄλλη πλιά εὐδοκιμεῖ»;

«ΠΑΛΙΝΩΔΙΑ ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΚΤΗ»

Ὁ ἀχρεία τρισαχρεία, ἄλλη γῆ τοῦ Φαραῶ,
 Τριπολίτσα τοῦ Μορέως, μὲ πληγὲς εἴκοσι δυό
 Στὸν κοντοστενὸ σου κάμπο μήτε δέντρο εἶτε κλαρί,
 Μῆτε ἴσκιος, μῆτε ἀνθη, μῆτε βρῦση δροσερῆ,
 Πανταχοῦθε σφαλισμένη μ' ἀσβεστόχτιστα βουνά,
 Μῆτε ἀγρίμι, μῆτε κουκκος δὲν φωλιάζει πουθενά.
 Μὲ τοιχόκαστρο φραγμένη, καταδίκης φυλακῆ,
 Καὶ μ' ἔφτά μεγάλες τρύπες μὲς στὸ φράχτη ἔδω καὶ κεῖ
 Ἐξὴ μῆνες μὲ τὸ χιόνι κι' ἄλλους τόσους μὲ βροχὴ,
 Συγνεφιά ἡμέρα νύχτα καὶ ἀνέμων ταραχὴ.
 Ὁ ἀέρας, ἡ πλευρίτις ἡ συνάχι χρονικὸ,
 Καὶ τὸ χῶμα, σκόνη, πέτρες, κι' ἄγριολίθι παστρικό,
 Μοναχὸ νερὸ τῆς Μάννας σ' ἕνα ξάστερο καιρὸ
 Ἄν δὲν βρέξη δέκα μέρες, τότε τῶχεις καθαρὸ.
 Σουβλερὰ λανάρια δρόμοι, σπίτια τοῖχοι καὶ σκεπή.
 Καὶ τ' αὐλάκια ἀπὸ τίς χρεῖες πρόθυρη ἀποκοπή.
 Τὰ περβόλια ἀγκάθια, οἱ αὐλὲς μιὰ πιθαμῆ.
 Τὸ κρασί ρετσινοζούμι, μὲ τὴν αἶρα τὸ ψωμί.
 Κουνουπιῶν μυιγῶν καὶ ψύλλων δίχως μέτρον ἀριθμὸς,
 Οἱ κορέοι πάλιν τούτων ὁ πολλαπλασιασμός.

1. Παραλλαγὲς σὲ χειρόγραφα: Σελ. 118-9.

1. Ὁραία καὶ καθέδρα τοῦ Μωρηᾶ.

Καὶ στὸ κέντρο ἀπ' ὄσες ἔχει πολιτεῖες καὶ χωριά

2. Μόν ἡ Δήμητρα ἔναι πλουσία μόν ἡ χλόη δροσερῆ.

Μὲ πολύμορφα βουνά,

3. Εὐπρεπίζει σου τὰ μέσα ἀναγκαίων ἀριθμὸς
 Ἡ παλινῶδια τῆς Τριπολιτζᾶς ἔχει στὰ χειρόγραφα
 τίς ἐξῆς παραλλαγές:

Ὁ Τριπολιτζᾶ ἀχρεία, πρώτη χώρα τοῦ Μωρηᾶ
 κι ὀχυρότερη ἀπ' ὄσα ἔχεις χῶρες καὶ χωριά,
 Μοναχὸ νερὸ τῆς μάννας ἔχεις ἕνα ξάστερο νερὸ.
 Μάννες στὰ Γιάννινα λέγονται τ' αὐλάκια μὲ
 πολὺ νερὸ.

Νερά τῆς Μάννας λέγονται ἀκόμη πηγὲς στὴν Τρι-
 πολιτσα.

4. Τὸ κρασί ρετσινοζούμι μὲ τὴν αἶρα (4) τὸ ψωμί.

Ὁ κόκκος τῆς αἶρας μοιάζει μὲ τοῦ σιταριοῦ καὶ
 καθιστᾶ τὸ ψωμί... μεθυστικὸ καὶ ἀκατάλληλο.

Τὴν ἡμέρα κάθου μέσα καὶ τὴ νύχτα ποῦ νὰ βγῆς;
 Ὁ κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος καὶ καταραμένης γῆς.
 Καὶ τὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων, ἡ εὐγένεια κι' ἡ τιμῆ,
 Ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ξένους, ἔλα κάμε δοκιμῆ!

Στὴν ἀρχὴ τῆς «Ὁδῆς εἰς τὴν Τριπολι-
 τσαῖν» ξέρω τίς ἐξῆς στοματικὲς παραλλα-
 γές:

«Ὁ ντροπολιτζᾶ ὄραία, πρώτη χώρα τοῦ Μωρηᾶ,
 ἔχεις χῶρες καὶ στολίδια ὄσες ἄλλη οὐδεμιᾶ.
 Μὲ βουνά στεφανωμένη ὄλογύρο ὕψηλά.

Καὶ πάλι στὴν ἀρχὴ τῆς σχετικῆς παλι-
 νῶδιας, ξέρω τοὺς ἐξῆς στοματικὸς στί-
 χους, ποῦ ἔχουνε ἀλλαχτῆ:

Ὁ Ντροπολιτσα ἀθλία, τρισαθλία τοῦ Μωρηᾶ
 χώρα, ποῦ δὲ βρέθη ὄσαν ἐσένανε καμμιά».

Ὁ Γιάννης Βηλαρᾶς γνώρισε τὸν Ἄγγλο
 Henry Hoffad, ποῦ ἦτανε γιατρὸς καὶ
 ἀρχαιολόγος, στὰ 1812, στὴ Λάρσα· στὸ
 λεγόμενο βιβλίον του ὁ Ἄγγλος H. Hoffad
 κι' ἄλλα ἔγραψε, καὶ τὰ ἐξῆς: «Ὁ Ἰωάννης
 Βηλαρᾶς, ὡς γνώστης τῆς Νεοελληνι-
 κῆς φιλολογίας ἐνταῦθα γενικῶς ἐκτιμώμε-
 νος, διεκρίνετο διὰ τοῦ ἀξιοπρεποῦς αὐ-
 τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐν-
 ταῦθα ὁμοτέχνου μου Βηλαρᾶ εὐρον ἄν-
 δρα εὐρυτάτως λογιώτατον, μάλιστα περὶ
 τὰς φυσικὰς καὶ μεταφυσικὰς ἐπιστήμας·
 ἦτο ἔξοχος χημικὸς καὶ βοτανικὸς καὶ πρὸς
 τὴν μάθησιν συνεδύαζε φωτεινὴν σκέψιν,
 ὄρθην κρίσιν καὶ ἀκριβῆ τοῦ τόπου γνῶσιν.
 Διὰ τοῦτο ἐλκυστικώτερα ὑπῆρξε δι' ἐμὲ
 διεξοδικὴ μετ' αὐτοῦ συνδιάλεξις περὶ τοῦ
 πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Τὸ ἐξα-
 γόμενον τῆς συνδιαλέξεως ταύτης εἶχεν ὡς
 ἐξῆς: Σύμπασα ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ νοσταλ-
 γεῖ μιαν ἀλλαγὴν τῆς καταπιέσεως καὶ
 καταδυναστεύσεως, ὑπὸ τὴν ὁποῖαν μαραῖ-
 νεται, ἀλλὰ ζητεῖ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τὴν
 λύτρωσιν του κατὰ διαφόρους τρόπους.
 Οἱ Ἕλληνες τῶν ἐμπορικῶν νήσων εἶναι
 ἀφοσιωμένοι εἰς τὴν σκέψιν τῆς ἀπελευθε-
 ρώσεως διὰ τῆς Ἀγγλίας· ἄλλη τάξις τοῦ
 Ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ὁποῖαν πλὴν ἄλ-
 λων μέγα μέρος τῶν λογίων καὶ τῶν ἐμ-
 πόρων τῶν Ἡπειρωτικῶν τμημάτων τῆς χώ-
 ρας ἀνήκει, ἐζήτει—κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν
 τοῦ Βηλαρᾶ—ν' ἀντλήσῃ τὰ τῆς ἀπελευθε-
 ρώσεως ἐκ τῆς τότε Γαλλικῆς δυνάμεως.

1. Σελ. 120, παραλλαγές:

Ἄμ' τὰ ἦθη τῶν κατοίκων, ἡ εὐγένεια, ἡ τιμῆ,
 Ἡ φιλόξενη καρδιά τους, ἔλα κάμε δοκιμῆ.

2. Βλέπε «Ἀπαντα Ἰωάννου Βηλαρᾶ», ἐπιμελεῖα
 Γεωργίου Ἀχιλ. Βαβαρέτου, Ἀθῆναι, ἐκδοτικὸς οἰ-
 κος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε. [1935] σελ. λβ'+352. Ὁ
 Πρβλ. καὶ Νίκο υ Α. Βέη: «Ἡ νέα ἐκδοσις τῶν
 ἔργων τοῦ Βηλαρᾶ», στὴ «Νέα Ἐστία», τόμ. Κ', Γιού-
 λης-Δεκ., 1936, σελ. 1037-1040. Ὅπου καὶ γνῶμες καὶ
 εἰδησεὶς γιά τὸ Βηλαρᾶ στὸ περιηγητικὸ βιβλίον τοῦ
 Henry Hottand, Travels, in the Ionian Is-
 les, Thessaly, Macedonia. Λοντίνον 1815 (γερμανικὴ με-
 τάφραση) Γένα [1816] σελ. 181, 194 κ.έ., 296, 299.

τρίτη και μικρότερα τάξεις του 'Ελληνικού Λαού και όλοι όσοι μετά ζήλου έχουν προσκολληθῆ εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν λατρείαν, ποθοῦν τοὺς Ρώσσοις ὡς ἀπελευθερωτὰς. Αὐτὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ πνεύματος τοῦ 'Ελληνικοῦ, ὡς ἐγὼ βασίμως πιστεύω, εἶναι λίαν ὀρθός.—«'Απήλαυσα τῆς συναναστροφῆς τοῦ φίλου μου Βηλαρᾶ, τοῦ ὁποῦ ἡ σατυρική διάθεσις, ἡ ὀξεῖα κριτικὴ δύναμις καὶ ἡ ἀμφιλαφὴ παιδεία ἐπεβεβαίωσαν ἐκ νέου τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν εἶχον ἤδη σχηματίσει περὶ αὐτοῦ».—«Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἐσπέρας διήλθον εἰς τὴν [ἐν Λαρίσῃ] οἰκίαν τοῦ Βηλαρᾶ καὶ συνωμίλησα μετ' αὐτοῦ κατὰ μέγα μέρος περὶ μεταφυσικῶν θεμάτων. Μετὰ λύπης ἀπεχωρίσθην ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον διέκρινε καὶ φυσικὸν τάλαντον καὶ μόρφωσις».

Τοὺς παραπάνω στοματικούς στίχους ἐμάζεψα ἀπὸ μαθητῆς, 'Ηπειρωτῆς, τοῦ φιλόλογου Γιάννη Γκινάκα. Αὐτὸς ἔδωκε καὶ στὸν Κωνσταντ. Σάθα πληροφορίες σχετικὲς πρὸς τὸ Γιάννη Βηλαρᾶ καὶ γιὰ τοὺς ἀγῶνες του νὰ μποῦνε στὴ Φαρμακολογία 'Ελληνικοῦ ὄρου. Ὁ φιλόλογος Γιάννης Γκινάκας ἔκαμε γυμνασιάρχης στὴν Τρίπολη τοῦ Μοριᾶ καὶ συνήθιζε στὰ μαθητοῦδια του νὰ διαβάζει στίχους ἀπὸ τὴν «Ὁδὴ εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ» καὶ τὴν «Ὁμοιοκατάληκτὴ παλινωδία».

Κάπου δῶ καὶ ξήντα-πέντε χρόνια, θύμησες γιὰ τὸ Γιάννη Βηλαρᾶ καὶ γιὰ τὴ ζωὴ του στὴν Τρίπολη, ἦσαν ζωηρές.

Ὁ 'Αγγλος γιατρός καὶ ἀρχαιολόγος Henry Holland (ποῦ γιὰ δαῦτον ἔ-

γράψαμε παραπάνω¹), φιλοξενήθηκε στὴ Λάρσα στὰ 1812 καὶ στὸ σπῆτι τοῦ τότε Μητροπολίτη Πολύκαρπου (1778, γεννήθηκε στὴ Δάρδα τῆς Β. 'Ηπειρος, 17 τοῦ Σεπτ. 1821 ἀποκεφαλίστηκε μετὰ Διαταγὴ τοῦ Μαχμουτ Δράμαλη-Πασιᾶ). Στὸ περιηγητικὸ βιβλίο τοῦ Henry Holland γίνεται λόγος γιὰ τὸ Μητροπολίτη τῆς Λάρσας, τὸν Πολύκαρπο. Δύο ἐπιγράμματα στὸν ἴδιο Μητροπολίτη ἔγραψε ὁ Γιάννης Βηλαρᾶς².

Ὁ Γιῶργης Καλαρᾶς καθότανε σταθερὰ στὴν Κόρθο. Στὴν Τριπολιτσᾶ ἐρχότανε συχνὰ γιὰ νὰ κουράρη πελάτες του, ποὺ ἦσαν οἱ περισσότεροι Τούρκοι, ἀγάδες. Αὐτὸ γινότανε πολὺ, προτοῦ ν' ἀρχίσῃ τὸ σεφέρι τοῦ Μοριᾶ καὶ τῆς Ρούμελης.

Μερικοὶ πιστεύουνε, πὼς τὸ προεπαναστατικὸ, ἐθνικὸ βιβλίο μετὰ τὸν τίτλο «Περὶ τῆς 'Ελληνικῆς Νομαρχίας», παρβ.: Κωνστ. Παπαχρίστου-Νίκου Α. Βέη «Περὶ τῆς 'Ελληνικῆς Νομαρχίας» καὶ τοῦ συγγραφέως αὐτῆς³ εἶναι ἔργο τοῦ Μ. Καλαρᾶ.

Τὰ πατρογονικά μου στὴν Τριπολιτσᾶ, στὰ χρόνια τῆς Σκλαβιάς εἶχανε φίλιες μετὰ τοὺς δυὸ ξένους γιατρούς, τὸν Γ. Καλαρᾶ καὶ τὸν ποιητὴ Γιάννη Βηλαρᾶ, ποὺ ἔσωσε πολλοὺς Τριπολιτσιώτες ἀπὸ κακὸ θανατικὸ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα Γιάννη Σκάγιαννη (πατέρα τῆς μητέρας μου). Ὁ μητρικὸς μου παππούς μου, ὁ καπετὰν Νικολῆς⁴ Πετρόπλος—Καμπουράκης, βέρο παιδί τῆς Τριπολιτζᾶς, ἦτανε πολὺ γραμματισμένος, ἀνάλογα στὰ χρόνια του καὶ στὴν κατάστασή του, ἀγαποῦσε τὰ γράμματα καὶ τὰ Μουσικά. Στὰ 21 καὶ πέρα στάθηκε ὁ Καπετὰν Νικολῆς Πετρόπουλος ἀτρόμητος 'Αγωνιστής, συντρόφι τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Νικηταρᾶ.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΑΣΤΗΜΑ ΤΗΣ

Καθὼς ξέρουνε οἱ διαβαστές μας ὁ Μπραῆμ - Πασιᾶς τὴν 'Ανοιξὴ τοῦ 1828 κατὰστρεψε τὸ τεῖχος καὶ τὴν πόλιν τῆς «Τριπολιτσᾶς». 'Αράπηδες, Τούρκοι καὶ Τουρκαρβανῆτες ὄλα τὰ οἰκοδομήματα τῆς πόλεως τὰ κατέστρεψαν καὶ ἐξ αὐτῶν μόνον τίς βρύσες ἀφήκαν γερές. 'Αφοῦ σὲ ἀπογκρέμισαν ὄλα, ἔπειτα νύκτα καὶ διὰ μιᾶς, διέταξε [ὁ Μπραῆμ Πασιᾶς] καὶ ἔβαλαν φωτιὰν εἰς ὄλα τὰ σωζόμενα σπῆτια, ἐκτὸς μόνον τριῶν, τὰ ὁποῖα ἀφήκε γερά, ἕνα κοντὰ εἰς τὴν πόρταν τοῦ Ναυπλίου, ἕνα εἰς τὴν Τρύπαν, πλησίον τῆς ἐνορίας τῶν Ταξιαρχῶν, καὶ τὸ τρίτον τὸ λεγόμενον τοῦ Μώραλη, κείμενον κοντὰ εἰς τὸ πηγάδι τοῦ Σεφέρ, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ σήμερον, καὶ ταῦτα κατὰ παράκλησιν τοῦ

Σουλεϊμὰν μπέη¹, ἐνεκα σχέσεων καὶ συγγενείας γυναικῶν ἀπὸ τὰς αἰχμαλωτισθείσας [ποῦ ἔπειτα πάρθηκαν στὴν 'Αλεξάντρα καὶ στολίσανε τὰ τούρκικα καὶ τ' ἀράπικα χαρέμια]².

'Ἔτσι ἡ Τριπολιτσᾶ (ἢ Νταρρομπολούς, ὅπως τὴν ἔλεγαν οἱ Τούρκοι στὰ χρόνια τῆς Σκλαβιάς)³. Χά-

1. Γάλλος ἀξιωματικὸς, ποῦ εἶχε τουρκέψει.

2. 'Αποκόμματα ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς καταστροφῆς τῆς Τριπολιτσᾶς, βλ. Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου πρώτου ὑπασιπιστοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. 'Απομνημονεύματα περὶ τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως, συγγραφεὶντα μὲν ὑπὸ Φωτ. Χρυσ. ἢ Φ. ἐκδοθέντα δὲ ὑπὸ Σταύρου 'Ανδροπούλου, 'Αρεοπαγίτου. Τόμ. Β' 1900, 1899, σελ. 454-462.

3. Βλ. τὴ μελέτη μου: «'Η Τρίπολις πρὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ὑπὸ Νίκου Α. Βέη 'Ἐν 'Αθήναις... 1907», σελ. 3 κ.ε. καὶ Ι. Πύρλα, «'Ηλιος» (ἔφημ.) Χρονικά Ε', ἀρ. 69 ('Αθήνα 1 τοῦ Νοεμ. 1887), τοῦ ἴδιου, τὸ βιβλίον τοῦ κόσμου, ἦτοι ἡ παρὰ τῷ λαῷ Παγκόσμιος Φιλοσοφία (Παράρτημα τοῦ «Φοίβου»), σελ. 165 κ.ε.

1. Βλ. Νίκου Α. Βέη, «'Η νέα ἐκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Βηλαρᾶ», ὅπου σημειώθηκε παραπάνω.

2. Στὸ ἴδιο μέρος.

3. «Πρακτικά 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν», Τόμ. 19ος (ἔτος 1944), σελ. 300-307.

4. Εἶμαι συνονοματὸς του.

λασε στα 1828 και το χαλασμό της πολλοί 'Αρκάδες θεωρούσαν από τα βουνά της 'Αλωνίστενας και της 'Επάνω-Χρέπας. 'Ωστόσο οι δικοί μας οι παππούδες, με τα γυναικόπαιδά τους, άφου στα 1926 ζήτησαν και βρήκαν καταφύγι στ' 'Ανάπλι, γυρίσανε στα μέσα του 1828 πάλι στον κατακαημένο τον τόπο τους. Σιγά-σιγά μαζί με τους παππούδες μας ήρθαν και τοπηκάρδες και φερτοί από πολλούς τόπους: Μοραίτες, Ρουμελιώτες, Χιώτες, Σμυρναίοι και Μαγνησιώτες, 'Αϊβαλιώτες. 'Ετσι άπάνω στην κατακαημένη Τριπολιτσα θεμελιώθηκε η Νιά Τρίπολις' γι' αυτή πολλά έκανε ο Κυβερνήτης, ο Καποδίστριας. Μιά κυρία της Τιμής, της Βασίλισσας 'Αμαλίας, ή 'Ιουλία Νορντενφλέχτεν, δυό φορές πέρασε με το βασιλικό ζευγάρι από την Νέα Τρίπολη' πρώτη φορά ήτανε στις 8 του Μάρτη 1838 [όπου σημειώνει ή Κυρία της Τιμής: Τελευταίως έχουσιν οικοδομηθή πολλά οικία, όμως όπου δήποτε και αν στρέψει τίς τον οφθαλμόν, βλέπει εισέτι λείψανα και ίχνη της καταστροφής. 'Αλλοτε είχεν αυτή περί τους 30000 κατοίκους, ήδη μόλις ανέρχονται ούτοι εις 770 κακώς κατασκευασμένας]. Δεύτερη φορά ή ίδια κυρία βρίσκεται «'Εν Τριπολιτσα τῆ 11 'Ιουνίου [1840]». «Κατά το διάστημα τῶν τελευταίων δύο ἐτῶν ἐκτίσθησαν ἄνω τῶν 120 οικιών. Κατά τὸ 1834 δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ δέκα τοιαῦται' ἤδη ἡ Τριπολιτσα προξενεῖ τὴν ἐντύπωσιν καλῆς πολίχνης». [Δελτίον τῆς 'Ιστορικῆς καὶ 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας

τῆς 'Ελλάδος, τόμ. Η', 1923, σελ. 382 κ.έ., 428, 511 κ. έ.]

'Ο κυβερνήτης Καποδίστριας έκανε το πρώτο Δημοτικό Σκολεῖο στη Νέα Τρίπολη. 'Ενας από τους πρώτους μαθητές αὐτοῦ τοῦ Δημοτικοῦ ήτανε ο Τριπολίτης, Γιάννης Πύρλας, πού σ' ένα από τα έργα του, με την έπιγραφή: «Τὸ βιβλίον τοῦ Κόσμου» περιγράφει τὸ πρώτο του σκολεῖο και τους δασκάλους του. 'Απ' αὐτό, τὸ Δημοτικό Σκολεῖο βγήκε ο «'Ιωάννης Γ. Πύρλας Διδάκτωρ τῆς 'Ιατρικῆς, Χειρουργικῆς καὶ Μαιευτικῆς, Μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς ἐν Παρισίοις 'Ακαδημίας, μέλος τῆς ἐν Πετρούπολει Αὐτοκρατορικῆς 'Ιατρικῆς 'Εταιρείας κλπ.» (συγγραφέας δλόκληρης βιβλιοθήκης, τοῦ «'Ηλίου», τοῦ «Φοίβου» καὶ τοῦ «Παραφοίβου», καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, πληρεξούσιος βουλευτῆς κλπ.).

'Ο μητρογονικός μου πάππος μου, ο Καπετάν Νικολῆς Πετρόπλος-Καμπουράκης όταν έπαψε ο Μεγάλος 'Αγώνας και παράτησε, γεροντικός πιά τ' ἄρματα, έγινε στην 'Αρκαδική του πατρίδα «Νοτάριος» (συμβολαιογράφος) και κοίταξε καλά και τα κοινά τῆς πόλης του, υποστηρίζοντας τους καλούς φτωχούς μαθητές στα σχολεία. 'Υποστήριζε ήθικὰ ἀκόμη και τὸ «Λοντάρι τῆς καθαρεύουσας», τὸν καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν Γ. Μιστριώτη!

'Αναπαύτηκε ο συχωρεμένος ο πατρογονικός μου πάππος μου, ο καπετάν Νικολῆς Πετρόπλος - Καμπουράκης στα 1872 όντας, συνταγματάρχης τῆς φάλαγγος.

ΠΩΣ ΕΓΙΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ ;

Τὰ πατρογονικά μου πέρα για πέρα ήσανε βαθειὰ βυθισμένα στα «καλά γράμματα» και στα «Κορακίστικα» τοῦ Κοραῆ, πού κορόϊδεβε ο Γιακοβάκης Ρίζος Νερουλός. 'Ο μητρικός μου πάππος, ο καπετάν Νικολῆς - Πετρόπλος - Καμπουράκης, ήτανε φίλος τοῦ Γιάννη Βηλαρά και τοῦ Γιώργη Μίχου Καλαρά, μὰ γλωσσικά στάθηκε όχτρος τους. Ούτε ο μακαρίτης ο πατέρας μου, ο φιλόλογος, ούτε τα δυό μου αδέρφια (ο Κωστής, ο 'Ακαδημαϊκός, και ο 'Αγίς, ο Γιατρός) έγιναν ποτέ δημοτικιστές). Μόνον εγώ ά-

νάμεσα στους δικούς μου γείνηκα δημοτικιστής προχώρησα και στη Δόξα και στις Γροθιές τοῦ Ψυχάρη, διαβάζοντας στο 'Ελληνικό Σκολεῖο τὸ βιβλίο τοῦ Βηλαρά «η Ρομηκή γλώσσα», (1814), διαβάζοντας τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ ιστορικά καταγράμματα από τὸν Τερτσέτη, διαβάζοντας τοῦ Ψυχάρη «Τὸ ταξίδι μου» και τοῦ Ροῖδη τὰ «Εἰδῶλα». Καὶ πάντα, σε πᾶσα περίσταση, εἶμαι περήφανος, γιατί εἶμαι δημοτικιστής από τα πρώτα μου νιάτα ως τα σημερινά γηρατειά μου!

ΤΟ ΠΑΡΘΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΑΛΟΓΑ ΤΟΥ

«Τὸ παρθενός διαλαλήθηκε, και πάλι διαλαλήθηκε «λέξις πλασθεῖσα ἀνοσίως ὑπὸ τοῦ κ. Ψυχάρη, ἀνήκουστος, βάρβαρος, και γλωσσικὸν τέρας ἀκατανόητον». Μὰ εμεῖς δλο κείμενα και ντοκουμέντα αξιόπιστα φέρνοντας, θὰ δείξωμε πὼς και ζωντανή είναι ή λέξη και πὼς δέν ταιριάζει νὰ τὴν παρουσιάζουνε μερικοί ἀνίδεοι για «γλωσσικὸν τέρας ἀκατανόητον», άφου

έχει τόσα και τόσα ἀνάλογα στη γλώσσα μας.

Τὸ «Παρθενός» πρωτομεταχειρίστηκε ο κ. Ψυχάρης στο «Ταξίδι μου»¹ σελ. 191. 'Ενώ στις σελ. 157, 190, 193, 197, 199, 200, 202, 206 μεταχειρίζεται τὸ πιδό γνωστό και συνηθισμένο τύπο, τό: Παρθενώνας. 'Ο κ. Ψυχάρης, τώμολόγησε τὸ πρᾶμα, πὼς τὸ Παρθενός άκουσε

1. Πρώτη έκδοση.

κάποτες από ένα φύλακα τῆς Ἀκρόπολης. Δικαίωμα του λοιπὸν ἦτανε νὰ γράψῃ τὴ λέξη. Ἄλλ' ἄς δείξουμε τώρα με λίγα παραδείγματα, πὼς τό: «Παρθενός» εἶναι τύπος ζωντανός.

Ἀπέξω ἀπὸ τὸ Αἴγιο (τὴ Βοστρίτσα δηλαδή) εἶναι κάποιο γυναίκιο μοναστήρι τῆς Παναγιᾶς, πού νοματίζεται: Πεπελενίτσα. Τὸ περασμένο χεινὸπῶρο πῆγα κεῖ γιὰ νὰ κοιτάξω μήπως βρῶ τίποτες κοντίκιακι* ἄλλα χειρόγραφα χρήσιμα γιὰ τὶς ιστοριοδιφικὲς καὶ γλωσσικὲς μου ἔρεβνες. Βρῆκα κι' ἓνα παλιὸ κοντίκι με πρόθεσες, ξεφόνισες, σαραντάρια κι ἄλλες σημειώσεις γραμμένες τὸν 18^ο αἰῶνα ἀπὸ τὶς μοναχὲς Χρυσάνθη, Ζακύνθια, Εἰρήνη, γιὰ τὶς ὁποῖες μίλησα καὶ κάπου ἄλλου⁴. Σ' αὐτὸ τὸ κοντίκι τῆς Πεπελενίτσας συχνὰ βρίσκεται ἡ ὀνομαστικὴ Παρθενός (φ. 1α τρεῖς φορές, 2β δυὸ φορές, φ. 9α 14, 18β, 23) καὶ ἡ αἰτιατικὴ Παρθενόν (φ. 1α, 2β δυὸ φορές, 3α, 3β, 4α, 9β, 11α, 12α, 12β, 12β, 13β, 14α, 20α κλ. κλ.). Ἐδῶ σημαίνει τὸ Παρθενός=μοναστήρι Παρθένων. Κι ἐπειδὴ κανεὶς θὰ τύχῃ νὰ μοῦ φέρῃ, με τὸ δίκιο του βέβαια, τὴν ἀντιλογία πὼς μπορεῖ μιὰ φορά νὰ λεγότανε ἡ λέξη, μὰ τώρα πιά εἶναι νεκρή, γιὰτὸ κι ἐγὼ θὰ φέρω παραδείγματα ἀπὸ τὴν τωρινὴ μας γλώσσα, τὴ λεβέντικη. Κάποιος λόγιος δημοσίευε στὸ περιοδικὸ «Ἐστία» με τὴν ὑπογραφή Ο ΦΙΛΟΣ ΣΟΥ ὠραία καὶ γεμάτα ποίηση καὶ ζωὴ ΦΙΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Σ' ἓνα ἀπὸ δαῦτα γράφει γιὰ τὸ πεντάκαλο κοριτσάκι του, τὴν Αὐγούλα, κοριτσάκι τετραπέρατο μόλις πέντε χρονῶνε, αὐτὰ τὰ πολύτιμα γιὰ τὸ ζήτημά μας λόγια: «...Προχτές τὴν εἶχα—τὴν Αὐγούλα μαζί μου στὸν περίπατο. Ἄγνάντια μας εἶχαμε τὴν Ἀκρόπολη τὴν ξέρει τὴν Ἀκρόπολη μὰ ἔλα πού ξάνοιξε τὸν Παρθενῶνα κι' ἤθελε νὰ τῆς πῶ γιὰ τὸν Παρθενῶνα! (τονὲ λέει μάλιστα με τὴν παιδιακίσια γλώσσα τῆς Παρθενό' καὶ μὴ νομίσετε πὼς διάβασε τὸ «Ταξίδι» τοῦ κ. Ψυχάρη' ἔτσι τὴν ἔμαθε νὰ τὸ λέῃ ἡ δασκάλα τῆς ἡ Φύσις' σ' ἄλλο σχολεῖο δὲν ἔμαθῆτεψεν ἀκόμα)...» Ἄς προσέξῃ κανεὶς στό: ἔτσι τὴν ἔμαθε νὰ τὴ λέῃ ἡ δασκάλα τῆς ἡ Φύσις καὶ εἶναι περιττός κάθε δικός μου λόγος. Ἄς ἀφήσουμε ὁμῶς τὴν Αὐγούλα τὴ λιγόχρονη γιὰ νὰ σᾶς μολοήσω τί λέγανε ἄθρωποι πού εἶχανε χρόνια ἀγωνιστεῖ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Στὰ 1902, τὸ καλοκαίρι, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία μ' ἔστειλε νὰ παρακολουθήσω τὶς ἀνασκαφὲς καὶ τὶς ἄλλες ἀρχαιολογικὲς ἐργασίαι πού, γινόνταντε τότε στὴ Φιγαλία. Καὶ γιὰ τὴν ἀναστύλωση τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικούρειου Ἀπόλλωνα εἶχαν ἔρθει ἐργάτες πούχαν δουλέψῃ πρωτύτερα στὴ δουλειὰ πούγινε γιὰ νὰ στερεωθῇ ὁ Παρθενός. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐργατιά, τὴν ἀλησμό-

νητὴ ἐργατιά — πού ἀπὸ τὸ στόμα τῆς τόσα καὶ τόσα γλωσσικὰ μνημεῖα μάζωξα καὶ μύρια διδάχτηκα — ἀκούγα κάθε στιγμή, πού λέει ὁ λόγος, τὸ Παρθενός τοῦ Παρθενού, τὸν Παρθενό. Κάθε φορά πού χτύπαγε σταυτιά μου ἡ λέξη θυμώμουνα τὶς κοροϊδίες, θυμώμουνα τὰ πικρὰ λόγια, πού οἱ διάφοροι ἀνίδεοι — γνῶστες, τάχατες τῆς δημοτικῆς, τῆς πανώριας μας γλώσσας — τόλμησαν νὰ ξεστομίσουν ἐνάντια τοῦ Ψυχάρη, λαβαίνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ περίφημο: Παρθενός. Καὶ πολλὲς φορές με τᾶκουσμα τῆς λέξης πού λέμε, φώναξα νὰ προσέξουν αὐτὸ τὸν τύπο καὶ οἱ καλοὶ μου φίλοι κ. Κωστής Κουρουγιώτης, Ἐφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ κ. Νίκος Ἰωαννίτης, μηχανικός στὴν ὑπερσειὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Αὐτοὶ τώρα εἶναι ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, καὶ ἂν βρεθῆ κανένας πού δὲν πιστεύει τὰ λόγια μου, ἄς ρωτήξῃ αὐτούς. Στὰ γραφεῖα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τοὺς βρίσκει κάθε μέρα. Μπορεῖ νὰ ρωτήξῃ καὶ τὸ σεβαστό μου φίλο κ. Λευτέρη Καμπάνη, πού ἦτανε τότες ἐπιστάτης τῶν ἐργατῶνε στὴ Φιγαλία.

Ἐπειτα πόσες φορές ἔτυχε νὰκούσω τὸν τύπο «Παρθενός» στὸ λιμάνι τοῦ Περέα ἀπὸ βαρκάρηδες, πού μιλάγανε γιὰ τὸ γνωστὸ καράβι, πού στὴν πρύμνα με χρυσᾶ γράμματα ἔχει τὴν ἐπιγραφή:

ΠΑΡΘΕΝΩΝ

Ἄς ἔρθουμε τώρα καὶ στὰνάλογα τοῦ Παρθενῶν-Παρθενός. Μποροῦσα νὰ σοῦ μαζώξω, φίλε καὶ μπιστεμένε, κ. Ράδε ἀπὸ ὄσα θές. Ἄρκοῦν ὁμῶς τὰ πιὸ πρόχειρα. Ὁ μακαρίτης, ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ Κοραῆς, λαβαίνοντας ἀφορμὴ ἀπ' τὸ: χειμὸν καὶ καλοκαίρι πού βρίσκεται στοὺς στίχους τοῦ Πτωχοπρόδρομου ἐσήμειωσε πὼς τὸ χειμὸν εἶναι ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν χειμὸς=χειμών. Καὶ λέει παρακάτου: «Τοιαῦτα πολλὰ ὀνόματα εἰς ὦν ἡ μετοχικὰ ἢ τῆς περιττοσυλλάβου κλίσεως ἐμετάφερον ἢ κοινὴ γλώσσα εἰς τὴν ἰσοσύλλαβον τῶν εἰς ος». Καὶ παραδείγματα τουταδὰ: ἄρχος, γέρος, θαμπός, σιγύς, χάρος (ἄρχων, γέρων, θαμπῶν, σιγῶν, χάρων). Καὶ προσθέτει: «Ἄλλα δὲ πάλιν μαζί με τὴν μεταβολὴν τόνου πλειός (ὄθεν τὸ πλειότερος) πρεπός, σκεπός, φευγός (= πρέπων, σκέπων, φεύγων)». Παρόμοιο τὸν μυλός = μυλεῶν. Ἀκοῦτε; Ὁ Σοφὸς Κοραῆς μιλάει. Μὰ ἐπειδὴ ὁ κ. Ράδος ἀναφέρει τὸ ἄρχος ἄγνωστον τῆ δημοτικῆ θὰ τοῦ θυμίσω μερικὲς παροιμίες, πού θὰ τὶς ἀκουσε βέβαια ἀπὸ τότες πούβγαλε τὸ βιβλίον του.

*Ὁ βλάχος ἄρχος δὲ γίνεται *

*Ὁ βλάχος ἄρχος κι ἂν γενῆ πάλι πριτιές μυρίζει *

*Ὁ βλάχος ἄρχος κι ἂν γενῆ βλαχίλας θὰ μυρίσῃ *

Κι ὁ ποντικός στὴν τρύπα τοῦ μεγάλου ἄρχου ἦταν·
 Ὁ βλάχος ἄρχος κι ἂν γενῆ πάλε βλαχιάς μυρίζει·¹⁵

* Ἀμα δὲ θέλει μαρτυρίες γιὰ τὸ ἄρχος
 κι' ἀπὸ χειρόγραφο μπορῶ νὰ γιομίσω χω-
 ρὶς ὑπερβολὴ δυὸ δλόκληρα φύλλα τοῦ
 «Νουμά». Μιά τέτοια δουλειά θὰ ἦταν
 ἀληθινὰ περιττή. Μιά γενικὴ τοῦ ἄρ-
 χου... Ἀνδρέου στὰ ἴπη [1580], ἃς τὴν
 ἴδῃ σὲ χειρόγραφο σημείωμα στὸ μεμβρά-
 νινο Εὐαγγέλιο ποὺ φυλάγεται στὸ σκευο-
 φυλάκειο τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Παναγίας
 τῆς Χάλκης.

Γιὰ τὸ Χάρος — ἃς τὸ σημειώσω σὰν
 ἔτυχε λόγος — ὅτι εἶναι πιὸ συχνὸ ἀπὸ τὸ
 χάροντας. Τὸ δεύτερο βρίσκεται, δὲ θυ-
 μᾶμαι κι ἂν ἀλλοῦ πούθενά, σένα ὠραῖο
 μοιρολόι :

Κλαῖγε με μάννα, κλαῖγε με αὐγὴ καὶ μεσημέρι
 καὶ μέσ' στ' ἀνάγυρμα τοῦ ἡλιοῦ ποτέ σου μὴ με κλά-
 ψης.
 γιατί δειπνάει ὁ Χάροντας με τὴ Χαρόντισσά του

Καὶ τώρα θάναφέρω κι' ἄλλα ἀνάλογα
 ἔξω ἀπὸ κείνα ποὺ σημείωσε ὁ σοφὸς Κο-
 ραῆς.

Παθὸς = παθῶν. Μαθὸς = μαθός.
 Καὶ παροιμίες :

Ὁ παθός εἶναι μαθός.
 Ὁ παθός εἶναι καὶ γιατρός.

Λουτρος = λουτρῶν. Σὲ πολλὰ μέρη
 τοῦ Μωριά καὶ τῆς Ρούμελης. Καὶ στὴ
 Σμύρνη, καθὼς μοῦ εἶπε ὁ πολυσπουδα-
 σμένος Ν. Κ. Χ. Κωστής, εἶναι μιὰ γειτο-
 νιά: ὁ Τούρκικος Λουτρος.

Λαιός = ἐλαιῶν, ὄνομα τόπου, ἀκού-
 γεται στὰ γύρω τοῦ Μυστρος, βρί-
 σκεται καὶ σὲ χειρόγραφο παλιά, τῶν 17-
 18 αἰῶνων.

Ξενοφός = Ξενοφῶν. Πολλές φορές
 ἀκουσα τὴ λέξη στὴν Τεγέα, σὰν γινότανε
 λόγος γιὰ τὸν κύριο Ξενοφῶντα Πετρού-
 λα, ἀλλοτε δήμαρχο Τεγέας. Τὸ: Ξενο-
 φός καθὼς καὶ τὸ: Φωκίων = Φοκίος
 ἀκούγεται καὶ στὴν Ἀρτάκη τῆς Μ. Ἀσίας,
 καθὼς μοῦ εἶπε φιλικὰ ὁ γιατρός Κ. Μισί-
 λογλους.

Κλειτοβός = Κειτοιβῶν. Ὄνομα ποὺ
 συχνὰ βρίσκεται στὴ γνωστὴ μεσαιωνικὴ

ριμάδα: Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ
 Ροδάμνην. Στὸν κόντικα τῆς Νεάπο-
 λης καὶ τοῦ Σκαλίγερου (551) βρίσκεται ἡ
 ἐξῆς ἐπιγραφή:

Τὰ παρ' ἀρχαίους κευθμῶν καὶ
 κευθμός, δρυμῶν καὶ δρυμός
 καὶ τὰ ἀνάλογα τῆς δημῶδους ἀρχον-
 τας καὶ ἀρχος, δράκοντας καὶ
 δράκος καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. Βλέπεις,
 στὸ μελετημένον καὶ παρατηρικὸν λόγιον, στὸ
 συγγραφέα τῶν Εἰδῶλων, δὲν ἔκαμε
 καμμιά ἐντύπωση ὅτι ἐτάραζε τὸ χαῦνον
 πλῆθος, γιὰ νὰ μεταχειριστῶ τὴ φράση
 τοῦ Παλαμά. Σὲ λίγο ὁ Κ. Ν. Ράδος ἔβγα-
 λε ἓνα βιβλίον γιὰ τὸ Γλωσσικὸν ζήτημα
 Σ' αὐτὸ τὸ νεανικὸν τοῦ βιβλίου ὁ φίλος μου
 κ. Ράδος μὲ μιὰ ψεύτικη σοβαρότητα ἔ-
 γραψε ἀπαντῶντας στὸν Ἐμ. Ροῖδη: «Ἐν
 πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι τὸ: ἄρχος εἶ-
 ναι ὅλως ἀγνωστον τῇ δημῶδει. Δεύτερον
 δὲ ὅτι κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς δημῶδους τὰ
 εἰς: ὦν λήγοντα μετατρέπουσι πάντοτε
 τὴν κατάληξιν εἰς: ὦνα. Οὕτω: αἰῶν-
 αἰῶνας, Παρθενῶν - Παρθενῶ-
 νας. Θέ μου τί νὰ ποῦμε γιὰ τὸν καλὸν
 μας τὸν κ. Ράδο, ἀφοῦ χειρότερα εἶπανε
 τότε καὶ λέν καὶ τώρα μερικοὶ πιὸ διαβα-
 σμένοι στὰ ζητήματα τῆς γλώσσας, ἀφοῦ
 εἶναι ζωντανή. Γιατί τάχατες νὰ μὴ τὴ
 μεταχειριστῆ; Ἐνῶ λαβαίνει γιὰ βάση στὴ
 γλώσσα τὸν πρωτογενῆ ἄθρωπον, κι ἀφοῦ,
 καθὼς θὰ δείξουμε, βρίσκονται κι ἄλλα
 πολλὰ ἀνάλογα μ' αὐτὴ τὴ λέξη. Μὰ σὰν
 βγήκε τὸ «Ταξίδι μου» οἱ διάφοροι κακο-
 θελητὲς τῆς Ἐθνικῆς μας Ζωῆς, μὲ λύσσα
 λύκου χτύπησαν αὐτὸ τὸν τύπον. Ἐνομίσανε
 γεροσυλία ὁ Παρθενῶν, τὸ ἀριστούργη-
 μα αὐτὸ τῆς Ἑλληνικῆς Καλλιτεχνίας,
 νὰ γραφῆ: Παρθενός. Σ' ἄλλους πάλι
 ποὺ ἦσαν πιὸ πολλοί, τὸ πρᾶμα φάνηκε
 ἀστεῖον καὶ ἀπὸ κακοκεφαλιά κοροϊδέψανε
 τὴ λέξη. Μὰ ἓνα φωτεινὸ καὶ διαβολεμένο
 πνεῦμα, ὁ μακαρίτης Ροῖδης, σὲ μιὰ κριτι-
 κῇ γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη — ἡ πρῶ-
 τὴ ἐπιστημονικὴ ποὺ δημοσιεύτηκε — λέ-
 γοντας πῶς τὸ «Ταξίδι μου» εἶναι σὲ κα-
 θάρια δημοτικῇ, σὲ ζωντανῇ γλώσσῃ, ἔ-
 γραψε καὶ γιὰ τὸ Παρθενός σὲ μιὰ
 σημειωσοῦλα αὐτὰ τὰ λόγια: Τοὺς σκά-
 ψαντας τὸ Παρθενός πρέπει νὰ ὑπο-
 θέσωμεν ἢ ἀγνοοῦντας ἢ λησμονήσαντας

«ΣΤΙΧΟΙ ΠΟΛΥ ΕΡΩΤΙΚΟΙ, ΑΦΗΓΗΣΙΣ ΛΥΒΙΣΤΡΟΥ,
 ΠΩΣ Ο ΦΙΛΟΣ ΚΛΕΙΤΟΒΟΣ ΔΙΗΓΕΙΤΑΙ ΤΗΣ ΜΥΡΤΑΝΗΣ

Τὸ Κλειτοβός, ποὺ σχηματίστηκε
 ἀπὸ τὸ Κλειτοφῶν τοῦ Ἀχιλλ-
 λέως Τατίου¹⁵ βρίσκεται στὴ ριμά-
 δα αὐτὴ ἀδιάφορα καθὼς καὶ τὸ Κλειτο-
 βῶν, ὅπως βρίσκεται καὶ δράκων καὶ δρά-
 κος.

15. Trois poemes grecs du moyen-age inedits recue-
 illis par au de Professor G. Wagner. Berlin 1881,
 σελ. 241 κ.ε.

Στὴν ἔγδοση τοῦ Μαυροφρύδη ἀπαν-
 τιέται πάντοτε ὁ τύπος Κλειτοφῶν, ποὺ

1. «Ἐστία», τόμ. ΚΣ', 1888, σελ. 663.
 1. Κ. Ν. Ράδου: Ὁ ἐν Γαλλίᾳ περὶ τῆς Ἑλληνι-
 κῆς Γλώσσας Ἄγῶν. Ἡ τελευταία φάσις τοῦ Γλωσ-
 σικοῦ ἡμῶν ζητήματος. Ἀθήνα 1890.
 2. Στὸ ἴδιον μέρος, σελ. 87-88.
 16. Κομμαπάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς
 Λογοτεχνίας, Ἑλληνικὴ μετάφρασις Γ. Σωτηρίου
 ὁ, τόμ. Γ' σελ. 152, σημ. 1.

γένηκε κατά τὸ Παρισινὸ χειρόγραφο. Μὰ τάχατες ἔτσι εἶναι καὶ στὸ χειρόγραφο; γιατί ἡ ἔγδοση αὐτὴ ἔχει πολλὰ λάθια¹⁸.

Λέος = Λέων. Βαπτιστικὸ ὄνομα. Ἀπαντιέται τώρα στὴν Τσακωνιά, καθὼς μοῦ εἶπε φιλικὰ ὁ Διδάχτορας τῆς Φιλολογίας ἀρχαιολόγος κ. Κ. Ρωμαῖος. Βρίσκεται καὶ σὲ παλιὰ προικοσύμφωνα Τσακόνικα τοῦ 1711 καὶ τοῦ 1722¹¹. Βρίσκεται καὶ στὰ τρίπτυχα τῆς Ἁγία-Πρόθεσης τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἐλωνας, ὅπου ὁ Κ. Ζησίου νόμισε ἀπὸ ἀπροσεξία πὼς εἶναι θηλυκό²⁰. Μὰ εἶναι ἀρσενικό.

Ἐπειτα βρίσκεται τὸ Λέος καὶ σὲ μιὰ ἐπιγραφή ἀπόξω ἀφ' τὸν Πύργο τῶν Σαραντάρηδων στὸ Πραστό τῆς Τσακωνιάς:

ΕΤΟΣ ΑΨΚΒ ΜΑΙΟΥ ΚΘ ΑΝΗΓΕΡΘΗ
Ο ΠΑΡΩΝ ΠΥΡΓΟΣ ΔΙ' ΕΞΟΔΩΝ ΤΟΥ ΤΙ-
ΜΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΑΡΑΝ-
ΤΑΡΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗ
ΤΟΥ ΓΥΝΑΙΚΑΔΕΛΦΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΥΡ ΓΕ-
ΩΡΓΙΟΥ ΜΕΡΙΚΑ ΜΕ ΠΟΝΩΝ ΚΟΠΩΝ ΚΑΙ
ΕΞΟΔΩΝ—Ο ΔΕ ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΙΣ ΛΕΟΣ
ΤΑΝΕΣΙΣ

Τὸ Λέος καὶ σὲ νοταριακὰ γράμματα τῶν χρονῶν 1697-1702 ἀφ' τὸ χωριὸ Πυργὶ τῆς Χιός²¹. Καὶ τὰ σύνθετα ἀφ' τὸ Λέος π.χ. Ἄρκολεός = Ἄρκολέων. Εἶναι τὸ Ἄρκολεός αὐτό, τὸ παράνομα τῶν Ἀρχοντόπλων τῆς Κρήτης²². Ἐπειτα Τιμολέος = Τιμολέων (Τεγέα) καὶ Ναπολέος = Ναπολέων, αὐτὸ τ' ἄκουσα στὶς περασμένες δημαρχικὲς ἐκλογές ἐδῶ στὴν Ἀθήνα ἐνῶ γινότανε λόγος γιὰ τὸν κ. Ναπολέοντα Κανάρη (ἄλλοτε βουλευτὴ τῆς Ἀθήνας).

Παντελαῖος = Παντελαίων. Βρίσκεται στὸν κώντικα 2039 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τῆς Ἑλλάδας (φ. 62α) καὶ βαπτιστικὸ ὄνομα στὸ χωριὸ Κορακοβούνη τῆς Τσακωνιάς κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

Ἰλαρίος = Ἰλαρίων. Στὸν Κώντικα τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγ. Νικολάου Λαπαθῶν φ. 89α στὰ 1703. Βησαρίος τᾶκουσα ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸ ὄνομα στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Θανάση τοῦ Φιλία, στὰ Καλάβρυτα. Βρίσκεται καὶ στὸν Κώντικα 46 τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἀθήνας φ. 3 κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Βρίσκεται ἀμέτρητες φορές.

Νήφος = Νήφων. Καλογηρικὸ ὄνομα τᾶκουσα στὸ Μέγα Σπήλαιον καὶ στὴν Τριπολιτσά. Στὸν Κώντικα 313 τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς βιβλιοθήκης βρίσκεται κατὰ τὸν ΙΣ' αἰῶνα καὶ Νύμφος [= Νύμφων] Ἱερομόναχος Χιώτης²³.

Χαρίτος = Χαρίτων. Βαπτιστικὸ καὶ καλογηρικὸ ὄνομα καθὼς καὶ παράνομα, πολὺ συχνό. Τὸ βρίσκω στὰ 1582 στὸν Κώντικα 290 τοῦ Μεγα-Σπήλαιου (παράνο-

μα φ. 71β). Τὸ βρίσκω πάλε²⁴ στὰ 1590 (φ. 8β, 10α) καὶ 1643 (φ. 10α) βαπτιστικὸ ὄνομα στὸν Κώντικα τοῦ Μοναστηρίου τῆς Σιδερόπορτας στὴ Μεσσήνια (τώρα εἶναι στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδας μὲ νούμερο 2029. Συγγνὸ, πολὺ συγγνὸ, εἶναι τὸ Χαρίτος σὲ χειρόγραφα, τρίπτυχα, ἐπιγραφές κ.λ.

Καὶ τώρα ἔρχουμε νὰ ξαφνίσω μ' ἓνα ἀνεπάντεχο ξάφνισμα τὸν κ. Ράδο, τὸ φίλο μου καὶ προκομμένο συνεργάτη μου. Στὸ βιβλίον τοῦ τὴν εἶπαμε, ὁ κ. Ράδος ἔγραφε τὰ ἑξῆς: «Κατὰ τοὺς κανόνες τῆς δημόδους τὰ εἰς ὧν λήγοντα μετατρέπουσι πάντοτε τὴν κατάληξιν εἰς ὧνα» καὶ φέρει παράδειγμα, καθὼς εἶπαμε καὶ παραπάνου τὸ Αἰών-Αἰώνας καὶ τὸ Παρθενῶν-Παρθενώνας». Ὑστερα προσθέτει: «Ἀνάλογον δὲ καὶ τὸ Φιλήμων-Φιλήμονος καὶ ποιητικῆ ἀδεία Φιλημονᾶς». Καὶ ἤδετε ἐν ἡμέραις ἀποπτάτης φεῦ δημοτικότητος:

Κάτω οἱ Κουτραῖοι, ζήτω ἡ Ἑλλάς
Δήμαρχος θὰ ἔβγῃ ὁ Φιλήμονας²⁵

Ἀλλὰ ποῦ νὰ φανταστῆ ὁ κ. Ράδος πὼς τὸ Φιλήμων, εἶναι καλογηρικὸ ὄνομα καὶ λέγεται καὶ: Φιλήμωνος. Ὁ θεοφοβούμενος καλόγηρος κ. Εὐστράτιος Εὐσταθίου μοῦ ἀνάφερε δυὸ τρεῖς φορές, ὅταν ἤμουνα στὸ Μέγα-Σπήλαιον γὰ παλαιογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ἔρεβνες, ἔνανε παλαιὸ καλόγερο, ποῦ λεγότανε Φιλήμωνος. Στὸ τέλος ἐνοῦ Κώντικα ποῦ βρίσκεται στὸ μετόχι τοῦ Ἁγίου Τάφου στὴν Πόλη, μὲ νούμερο 401, διαβάζουμε: «Ἦ Τὸ παρὸν Εὐαγγέλιον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τάχα μοναχοῦ Φιλήμου, ἐν τῇ ἀγία-Λαύρα τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου ἔτους ζοθ' (=1571) Ἰνδικτιῶνος ἰδ' Ἰουνίω ἰθ', ἡμέρα Τρίτη καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχεσθαί μοι διὰ τὸν Κύριον ὅπως εὖρω ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ κρίσεως²⁶. Ἦ γενικὴ Φιλήμου ἐγένε βέβαια ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴ Φιλήμωνος. Καὶ ὁ φίλος μου κ. Ἀθαν. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ποῦ μᾶς ἔδωκε τὴν περιγραφή τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ, στὸν πίνακα τῶν βιβλιογράφων σημειώνει: Φιλήμωνος²⁷ μοναχὸς Σαβαίτης.

Καὶ γιὰ νὰ τελειῶνω πλιά, δὲ νομίζω περιττὸ νὰ σημειώσω, πὼς καὶ δευτερόκλιτα εἰς: ὄν μετασηματίσθησαν εἰς ὄς. Παρ. χ. Τὸ ἔργον ἐγένε καὶ ἔργος. Καὶ φράση: μὲ λόγον ἢ μ' ἔργος²⁸. Τὸ σπήλαιον ἐγένηκε πάλι ὁ σπήλαιος. Ὁ τύπος αὐτὸς βεβαιώνεται κι ἀπὸ χειρόγραφα ποῦ εὗρηκα ἐρευνῶντας τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου. Ἀπὸ τὸ Μέγα Σπήλαιον τοῦ Μοριά βγῆκε καὶ τὸ βαπτιστικὸ: Σπήλιος, τὰ ἐπίθετα: Σπηλιώτης, Σπηλιωτόπλος, Σπηλιώ-

22. Βλέπε καὶ Σπ. Λάμπρου «Μιχταὶ Σελίδες, Ἀθήνα, 1904, σελ. 141, 25 τοῦ Μάρτη 1905. «Οἱ Ἀρκολέοντες τῆς Κρήτης».

τάκις (τά περισσότερα στο Μοριᾶ).

Ἡ μελέτη μου γιά τὸ «Παρθενὸ καὶ τὰ

ἀνάλογά του» δημοσιεύτηκε στὰ 1905, στὸ «Νουμᾶ». Ξανατυπώνεται τώρα μὲ διορθώματα καὶ παράλειψες.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ ΓΙΑ «ΤΟ ΠΑΡΘΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΑΛΟΓΑ ΤΟΥ» *

«Σήμερις ἔχουμε ἀπάνω στὸ ζήτημα τῆς κατάληξης—ων καὶ —ος τὴν πολύτιμη καὶ μεθοδικὴ μελέτη τοῦ κ. Ν. Βέη. Τὸ Παρθενῶν—Παρθενός καὶ τ' ἀνάλογά του, ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ Νουμᾶ (κ. ἀρ. 141, 25 τοῦ Μάρτη 1905, σ. 2-5). Ὁ κ. Ν. Βέης κι ἀπὸ ἐπιγραφές κι ἀπὸ χειρόγραφα κι ἀπὸ παροιμίες κι ἀπὸ λαϊκὲς κουβέντες κι ἀπὸ κάμποσα διαβαστὰ κι ἀπὸ ἄλλα κάμποσα παρατηρητὰ του, μᾶς ἀνέφερε σωρὸ σωρὸ παρόμοιες ὀνομαστικὲς, ποὺ σᾶς τίς ἀραδιάζω καὶ ποὺ θὰ βρῆτε στ' ἄρθρο του τὴν πηγὴ τῆς καθεμιᾶς ἄρχος=ἄρχων, μὲ γενικὴ ἄρχου, παθός=παθῶν, μαθός=μαθῶν, λουτρός=λουτρῶν, λαϊός=ἐλαίων, Ξενοφός=Ξενοφῶν, Κλειτοβός=Κλειτοβῶν, Φωκίος=Φωκίων, Λέος=Λέων, Ἀρκολέος=Ἀρκολέων, Παντελαῖος=Παντελαίων, Ἰλαρίος=Ἰλαρίων, Βησσαρίος=Βησσαρίων, Νήφος=Νήφων, Νύμφος=Νύμφων, Χαρίτος=Χαρίτων, Φιλῆμος=Φιλῆμων, καὶ γενικὴ (!) Φιλῆμου, μάλιστα σ' ἓνα κείμενο σημαντικὸ «Τὸ παρὸν Εὐαγγέλιον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τάχα μοναχοῦ ΦΙΛΗΜΟΥ—ἔτους, ΤΟΘ' (=1571)!» κτλ. Θυμῆσου λοιπὸν τί λέγαμε καὶ μεῖς στὰ Ρ. καὶ Μ., Β', 24-26, γιά τοὺς ἐκκλησιαστικὸς ποὺ ὄσο περισσότερο συμμορφώνονται μὲ τὴν κοινὴ γλῶσσα. Μὴν ξεχάσης ὅμως τί λέει κι ὁ κ. Χατζηδάκης (Ἀπάντ. στὸν ΚΡΟΥΜΠΑΧΕΡ, σ. 451 σημ. 2), πὼς «Τίς ἀγνοεῖ ὅτι τῶν ἱερῶν ρημάτων πᾶσα περιττὴ μεταποίησις θεωρεῖται καὶ τοῦτο εὐλόγως βεβήλωσις καὶ ἐκχυδαῖσις; μάρτυρας ἐπικαλοῦμαι πάντας τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας κατοικοῦντας Ἕλληνας». Φοβοῦμαι μήπως κι ἀγνοεῖ πρῶτος ὁ κ. Χατζηδάκης, ποὺ λέει κι ὁ Πάλλης, ἀφοῦ στὴν ἴδια σημείωση γράφει «Ἦκουσα δὲ ἄλλοτε καὶ τάγιου πνευμάτου ἐν Κρήτη.» Ἀπὸ τὰ συνηθισμένα τοῦ κ. καθηγητῆ. Κουτροβάλλες καὶ παλινωδίες...

Ὁ κ. Βέης κόιταξε καὶ τ' Ἀπαντα τοῦ Κοραῆ (τ. Α' σ. 51), ποὺ ὡς κι ἀφτός, στὰ 1828, σημείωσε τίς ὀνομαστικὲς ἄρχος=ἄρχων, γέρος=γέρων, θαμπός=θαμπῶν, σιγός=σιγῶν, χάρος=χάρων, πλιός=πλέων, πρεπός=πρέπων, σκεπός=σκεπῶν, φευγός=φεύγων. «Ἀκοῦτε;», λέει ὁ κ. Ν. Βέης «Ὁ Σοφὸς Κοραῆς μιλάει». Ἀκοῦτε ὅμως τώρα καὶ τὸ πιδ νόστιμο. Ἐργάτες ποὺ εἶχανε δουλέψει γιά νὰ στερεώσουνε τὸν Παρθενῶνα, κάθε στιγμὴ ἔτσι τὸ κλίνανε ὁ Παρθενός τοῦ Παρθενοῦ, τὸν Παρθενό. Τὸ παρατήρησε ἀπειρες φορές ὁ κ. Ν. Βέης· τὸ παρατήρησανε μαζί του κι ὁ κ. ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, Κωστής Κουρουγιώτης, κι ὁ κ. Νίκος Ἰωαννίτης, μηχα-

νικός στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας κι ὁ Λεφτέρης Καμπάνης, ἐπιστάτης τῶν ἐργατῶν (κ. Νουμᾶ, δ. εἰ., σ. 3, στ. 2). Ἄς προστέσουμε ἀκόμη πὼς τὸν Παρθενό τὸν εἶπε κ' ἓνα μικρὸ κοριτσάκι στὴν Ἀθήνα, περπατώντας μὲ τὸν μπαμπά της κ' ἔχοντας «ἀγνάντια» τῆς «Ἀκρόπολη» (κ. Νουμᾶ δ. εἰ., σ. 3, στ. 1=Ἐστία, 1893, σ. 352). Ἐνας φίλος μου ὁ Γιαννιός, ποὺ σπουδάζει στὸ Παρίσι, πήγαινε μιὰ μέρα μ' ἓνα συμμαθητὴ Συριανό, στοὺς διαδρόμους τῆς Σορμπόνιας καὶ κοιτάζανε μαζί κάτι ζωγραφιὲς κολλημένες στοὺς τοίχους, ὅπου παρασταίνονται τὰ πιδ γνωστὰ μνημεῖα τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς. Ἡ μιὰ λοιπὸν παρίστανε τὸν Παρθενῶνα. Στάθηκε ὁ Συριανός, κι ἀμέσως. «Μπά! ὁ Παρθενός!» Ρώτησε τότες ὁ Γιαννιός μας ποὺ ἤξερε τί τρέχει—«Πὼς τὸ λές; Ποῦ τῶμαθες ἀφτό» κι ὁ ἴδιος δὲν τὸ νόμιζε πὼς εἶπε τίποτις παράξενο, τοῦ ἀποκρίθηκε—«Μὰ νά, ἔτσι μοῦ ἦρθε».

Τοῦ ἦρθε! Εἶτανε, μ' ἄλλα λόγια, φυσικὸ του νὰ τοῦ ἔρθη στὸ στόμα ἡ κοινὴ κατάληξη —ος, τόσο κοινὴ ποὺ κι ἀπὸ τὸν αἰῶνα τὸ δέκατο ἑβδομο (κ. Νουμᾶ, δ. εἰ., σ. 3, στ. 1) γράφηκε κι ὀνομαστικὴ Παρθενός· κ' αἰτιατικὴ Παρθενό, γιά νὰ πῆ ὄχι πιά τὸν Παρθενῶνα τῆς Ἀκρόπολης, μὰ ἓνα μοναστήρι, ἀπὸ παρθένας, παρθένωνε μοναστήρι, Παρθενῶν. Τὸ ν λοιπὸν ἀφτό τῆς κατάληξης, ὁ Ρωμιός, ὅπου τάκούει, τοῦ δίνει δρόμο, κι ὁ ἀ ν ὀ σ ι ο ς, ἀ ν ἡ κ ο υ σ τ ο ς, β ἄ ρ β α ρ ο ς καὶ τ ε ρ α τ ῶ δ η ς τύπος τοῦ Τ α ξ ι δ ι ο ῦ, ὁ Παρθενός βγαίνει τόσο καὶ τόσο κοινός ποὺ τὴν ὀνομαστικὴ Παρθενῶνας δὲν ξέρεις πιά ποῦ καὶ σὲ ποιά ἐποχὴ νὰ τῆ βρῆς στὴν καινούργια τὴν Ἑλλάδα. Τόντις τονέ στερέωνε τὸν Παρθενῶνα ὁ ἐργάτης ἐκεῖνος ποὺ μιλοῦσε μὲ τὸ Ν. Βέη (κ. Νουμᾶ, δ. εἰ., 3, στ. 2) ἀφοῦ τὸν ἔκαμε Π α ρ θ ε ν ὄ, ἀφοῦ δηλαδὴ τὸν ἔκαμε γλῶσσα του καὶ γλῶσσα... Σπάνια διάβασα γιά βιβλία μου ἢ γιά μένα, ποὺ νὰ τὸ χάρηκα ὄσο τῆ μελέτη τοῦ Ν. Βέη καὶ ποὺ τὸ καμάρωσα τόσο πολὺ. Νὰ σᾶς πῶ καὶ τὸ γιατί. Ὁ λαὸς πλάθει κάμποσα κι' ὅτι θέλει μπορεῖ νὰκούση ἀπὸ τὸ λαὸ—τὸ ξεγοῦμαι αὐτὸ καὶ παρακάτω κάμποσους τύπους μπορεῖς νὰρπάξης ἀπὸ τὸ στόμα του, ποὺ στὴ στιγμὴ σου τοὺς φτιάνει καὶ κατόπι ὁ ἴδιος τοὺς ξεχνᾶ, τύπους ποὺ σημαντικοὶ δὲν εἶναι, δηλαδὴ ποὺ δὲν ἔχουνε μεγάλη σημασία, ἐπειδὴ καὶ γενικὴ σημασία δὲν ἔχουνε, δὲν συνδέονται μὲ ἄλλους τύπους χαρακτηριστικὸς τῆς δημοτικῆς, ταιριαχτοὺς μὲ τὸ νόμο τὸν ἱστορικὸ κ' ἐτοιμόζωους. Ἐγὼ τότες μήτε ὑποψιαζόμουνε ὄσα μοῦ ἔμαθε στὴ Μελέτη τοῦ ὁ Ν. Βέης».

(Στὸ προσεχὲς τὸ τέλος)

* Τυπώθηκε στὰ Ρόδα καὶ Μήλα, Τόμ. Γ', «Ἀπολογία», 1906, σελ. 95 κ. ἔ.